

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И УПРАВЛЕНИЯ

Т.І. АРТЬОМОВА, *вед.н.с. відділу економічної теорії, д.е.н., доцент, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"*

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ВАЖЕЛИ ПРОТИДИИ КОРУПЦИИ У КОНТЕКСТИ ВІДТВОРЕННЯ ВІДНОСИН СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

У сучасній Україні відтворення національної безпеки є однією з провідних тем офіційних урядових документів. У 1996 р. була створена Рада національної безпеки і оборони України, у 2003 р. ухвалений Закон України "Про основи національної безпеки України", у лютому 2007 р. Указом Президента України затверджена Стратегія національної безпеки України. В соціально-економічній літературі проблеми взаємозв'язку національної і особистої безпеки почали висвітлюватися з часів меркантилізму; щодо економічної безпеки, то фахівці вважають фундатором її теоретичного аналізу Ф.Ліста – автора "камералістської" концепції. На пострадянському просторі перші публікації з проблем соціально-економічної безпеки з'явилися з середини 1990-х років. Значний внесок у розробку теоретико-методичних засад дослідження відносин безпеки зроблено такими фахівцями, як Асалієв А.[1], Бандурка О.[2], Барановський О.[3], Бінько І.[4], Бойчук О.[5], Глаз'єв С.[6], Гончаренко О.[7], Губський Б.[8], Духов В.[2], Жаліло Я.[9], Іванченко В. [10], Камлик М.[11], Качинський А.[12], Куклін А.[13], Латов Ю.[1], Лисицин Е.[7], Медведєв В.[14], Мунтіян В.[15], Пасхавер Б.[16], Петрова К.[2], Пирожков С.[17], Сенчагов В.[18], Серебрянников В.[19], Сухоруков А.[20, 21], Тамбовцев В.[22], Татаркін А.[13], Хлоп'єв А.[19], Червяков І.[2], Шлемко В. [4] та іншими авторами.

В той же час до сьогодні концепція національної безпеки в країнах з перехідною економікою (зокрема, в Україні) не набула загальносистемного усвідомлення і адекватної практичної реалізації, що значно послаблює їх соціально-економічні позиції на внутрішніх і світових ринках, робить вразливими для різного роду внутрішніх і зовнішніх загроз. Так, звертаючись з Посланням до народу України в червні 2010 р., Президент України відзначив, що фінансування сектора безпеки у розрахунку на одного співробітника у нас є в 3 рази меншим порівняно з Російською Федерацією і на порядок меншим порівняно з країнами НАТО. Від-

новлення провідної ролі Ради національної безпеки і оборони України як центру формування політики перетворень в цьому секторі розглядається головою держави як захід першорядного значення, а оновлення стратегії національної безпеки – пріоритетним напрямом зміцнення державних інститутів в руслі, позначеному Законом "Про засади зовнішньої і внутрішньої політики" [23,с.19]. До цього часу на внутрішні і зовнішні виклики Україна реагує ситуативно – в міру виникнення і загострення загроз, а проблема національної безпеки у суспільній свідомості сприймається переважно крізь призму зміцнення оборонних позицій. Тим часом поняття внутрішньої і зовнішньої безпеки щільно корелюють між собою. "Наш стратегічний підхід визнає, що для забезпечення безпеки вдома ми маємо бути лідером у зовнішньому світі, але ми не зможемо бути лідером за кордоном, якщо не будемо сильними удома", – відзначав свого часу Президент США У. Дж. Клінтон".

Сьогодні в межах наукової традиції, яка формує принципи офіційної економічної політики, соціально-економічна безпека визначається двоїсто – негативно і позитивно. Переважаючим є перший підхід, коли національна безпека розглядається як стан, при якому відсутні або усунені загрози життєво важливим інтересам громадян і держави. Таке трактування, проте, здатне породити ілюзію досягнення певного стану суспільної безтурботності, при якому разом з внутрішніми та зовнішніми загрозами зникають і будь-які стимули до розвитку. Це викликає необхідність визначення національної безпеки не лише через заперечення, але і через твердження – як наявність комплексу умов для ефективного розвитку суспільства. Так само національна економічна безпека найчастіше визначається через заперечення – як захист національної економіки від внутрішніх та зовнішніх загроз, які перешкоджають її ефективному розвитку. Коректнішим же є, на

© Т.І. Артёмова, 2011

думку фахівців, визначати її як забезпечення умов, що сприяють ефективному розвитку національної моделі економіки. Соціально-економічна безпека розглядається як один з підвидів системи національної безпеки; проте, слід мати на увазі, що це не просто компонент, але й основоположна складова національної безпеки, що перетворює її на системне явище [1, с.328,329].

Турбота про національну безпеку характерна не лише для пострадянських країн; створення тут спеціальних інститутів із захисту національної безпеки, як і само використання поняття "національна безпека" значною мірою відбивають практику розвинених країн світу. Так, термін "національна безпека" був запроваджений до політичного лексикону Президентом США Т. Рузвельтом ще на початку ХХ ст. і до 1940-х рр. він уживався лише у контексті національної військової безпеки. Історія поняття "національна економічна безпека" пов'язана з подіями Великої депресії 1929-33 рр.; саме тоді був сформований тимчасовий Федеральний комітет з економічної безпеки під керівництвом міністра праці США. Робота цього комітету щодо розробки законопроектів про державне пенсійне забезпечення, соціальне страхування і власне Закону про соціальну безпеку (1935 р.) розглядалася як реакція на надзвичайну ситуацію в країні.

Відхід від розуміння національної безпеки як безпеки виключно військово-політичної стався після закінчення Другої світової війни; відтоді до сьогодення найважливішою тенденцією політики національної безпеки стало посилення уваги до чинників, що обумовлюють міжнародну конкурентоспроможність країни, тобто зростання економічного потенціалу. В якості ключових цілей було виділено:

- підвищення конкурентоспроможності національних товарів на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- скорочення залежності економіки від іноземних позик;
- зміцнення можливості виконувати міжнародні зобов'язання в торгівельно-економічних та інших галузях.

В цілому розуміння національної безпеки в розвинених країнах тривалий час пов'язувалося з національною стійкістю – станом економічної і військової могутності, достатнім для протистояння внутрішнім та зовнішнім загрозам. Але після 2001 р. в "Стратегії національної безпеки США" позначена нова якість загроз для національної безпеки розвинених кра-

їн у зв'язку з наявністю так званих неспроможних держав: бідність, слабкі інститути та корупція. Таким чином, для ринково зрілих країн світу національна безпека обумовлюється сьогодні, перш за все, захистом від будь-яких зовнішніх загроз (включаючи економічні); що ж до внутрішніх загроз (інфляція, бідність, міжетнічні конфлікти), то вони, за деяким винятком, тут не розглядаються як істотні і тому до доктрин національної безпеки не включаються. Такий підхід можна вважати правомірним за умов функціонування ефективної соціально-економічної моделі розвитку. Для всіх інших країн світу їх власні внутрішні загрози (бідність, слабкі інститути, корупція), досягнувши певної гостроти, стають загрозою для національної безпеки розвинених країн, а отже, і підставою для власних зовнішніх загроз як загроз з боку світової спільноти неспроможним державам. Пов'язуючи проблеми безпеки, перш за все, з життєдіяльністю держави, політичне мислення впродовж всього ХХ ст. практично не конкретизувало їх відносно інтересів окремої людини. Вперше проблему безпеки почали офіційно пов'язувати безпосередньо з індивідом лише після обнародування в 1992 р. Генеральним секретарем ООН "Порядку денного для світу", в якому наголошувалося, що загроза для безпеки людини може мати не лише військовий характер. У 1994 р. в Програмі розвитку ООН (ПРООН) про розвиток людського потенціалу було виділено сім компонентів безпеки людини: економічний (гарантованість мінімального доходу), продовольчий (фізична та економічна доступність продуктів харчування), безпека здоров'я (профілактика захворювань), екологічний (доступність чистої питної води, незабрудненого повітря, системи землекористування, що зберігає родючість ґрунту), особистий (свобода від фізичного насильства та погроз), безпека меншин (збереження культурної своєрідності), політичний (захист основних прав і свобод людини). З цього часу можливо говорити про усвідомлення соціально-економічної безпеки як явища системного характеру.

Ключовими поняттями стратегії національної економічної безпеки є національні інтереси та загрози для національних інтересів, подолання яких пов'язане з виробництвом суспільних благ. Захист національної безпеки вимагає постійного протистояння загрозам як сукупності умов і чинників, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особи, суспільства, держави. При класифікації загроз

доцільно виділяти внутрішні і зовнішні загрози. Внутрішні загрози національним інтересам визначають нездатність держави до самозбереження та розвитку; зовнішні загрози пов'язані з негативним впливом навколишньої світ-капіталістичної системи. З погляду стратегічної перспективи внутрішні загрози національній економічній безпеці підлягають мінімізації (в ідеалі – нейтралізації), в той час, як зовнішні – оптимізації таким чином, щоб максимізувати отримувану від них чисту вигоду (різницю між очікуваними валовими вигодами і валовими втратами). Для ефективного контролю за рівнем національної економічної безпеки необхідно мати в своєму розпорядженні адекватну систему показників; формування системи індикаторів та визначення їх порогових значень.

В Україні перелік кількісних параметрів національної економічної безпеки був розроблений та затверджений у 2007р.; на той час їх експертний розрахунок визначив кластер бо-льових крапок національної господарської системи – слабку інноваційну активність вітчизняних підприємств, низький рівень життя населення і незадовільні параметри його природного відтворення, недоінвестування реального сектору, соціальної сфери та оборони [25, с.33]. Після 2008 р. значна частка виявлених в

економіці проблем зберігає своє значення, хоча сталося їх перегрупування; сьогодні в Україні найважливішими проблемами є наростання зовнішнього боргу, загроза бюджетного дефіциту та структурних диспропорцій в економіці. До однієї з найбільш істотних загроз для національної економічної безпеки відноситься високий рівень корупції, який сприяє масовому розповсюдженню тінювих схем в господарстві та слугує головною перешкодою на шляху модернізації.

У найбільш загальному вигляді корупція (від латинської *corruption* – "порушення", "занепад звичаїв") визначається як використання службового положення в особистих корисливих цілях; вона має безліч різновидів:

- ділова (неформальні платежі та операції в системі стосунків між представниками бізнесу і влади);
- корпоративна (міжфірмові підкупи працівників і фахівців);
- побутова (подарунки та підношення населення обслуговуючим інстанціям);
- партійна (відстоювання бізнес-інтересів через фінансування політиків та партій) та ін.

У всіх випадках феномен корупції може бути умовно виражений формулою:

Корупція = Монополія + Свавілья – Відповідальність.

Підкуп посадових осіб при виконанні ними службових обов'язків (корупція) – явище універсальне. Так, Україна займає за цим показником 134 місце серед 178 країн, обстежених у 2010 році [25], проте, не дивлячись на те, що статистично найбільший розмах корупція має в країнах, що розвиваються, або в країнах з перехідною економікою (переважно незаможних суспільствах), цей феномен неправомірно пов'язувати виключно з бідністю. Відповідно до 10-бальної шкали оцінки Франція, наприклад, має показник 6,3 бали; окрім певної національної специфіки корупційних механізмів останні мають й елементи універсалізму, що робить досвід виявлення корупційних схем та боротьби з ними у Франції корисним і для України.

Як зазначають дослідники, першопричини властивих сучасній Франції форм корупції криються в далекому минулому. За часів становлення абсолютної монархії королівська влада практикувала офіційний продаж чиновницьких посад до органів правосуддя та збору податків. Державні посади, куплені представниками "третього стану" розглядалися ними як

приватна власність (вони нерідко передавалися за спадком) і, відповідно, як джерело доходу. Фінансово-політичними скандалами скрізь пронизана історія Франції; в кінці XIX ст. найбільший з них був пов'язаний з банкрутством "Компанії Панамського каналу", яка розорила сотні тисяч дрібних акціонерів. Один з гучних скандалів нашого часу стосувався продажу в 1992р. декількох військових судів Тайваню, в ньому була замішана державна нафтова компанія "Ельф-Акїтен". При цьому публічні скандали надають гласності найбільш кричущі випадки корупції.

Підставою для феномену корупції у Франції переважно слугує суперечливе поєднання двох базових суспільних цінностей: принципу рівності громадян перед законом і прагнення різних соціальних категорій або окремих громадян добитися для себе привілеїв, пільг, виключення із загальних правил. Так, сьогодні тут разом із загальною системою забезпечення існує не менше 600 "особливих режимів" (пенсійного, за здоров'ям та інших)[26, с.80]. В основі соціальної піраміди корупція

має дрібний, побутовий, але масовий і системний характер; її активними розповсюджувачами є населення та рядові чиновники на місцях, які закривають очі на порушення адміністративних правил, інструкцій або законів з регулювання роздрібною торгівлі, ремесла та ін. видів діяльності. Жертвами такої практики часто виявляються нелегальні емігранти та їх куратори – працедавці або власники нічліжок. На вищій ланці провідниками корупції виявляються органи місцевого самоврядування. За рахунок місцевих бюджетів фінансуються як поточні комунальні витрати, так і комплексні плани соціально-економічного розвитку комун, департаментів, регіонів. Разом з місцевими радами в реалізації цих планів беруть участь держава і приватний бізнес; сумісна співпраця завжди містила елементи зловживання, але останнім часом вони набули величезного розмаху. Торги з розподілу муніципальних земельних ділянок під забудову житлових будинків та об'єктів комунальної інфраструктури часто завершуються на користь "дружніх" підприємців. Вигравши політичну боротьбу, багато мерів або голів рад надають преференції власним партійним товаришам, приймаючи їх на фіктивні, але оплачувані муніципальні посади, створюючи підставні фірми, добродійні, культурні та інші фундації. Зміцнює корупційні схеми механізм особистої унії політичного персоналу в центрі і на місцях; широко відомі останнім часом звинувачення на адресу колишніх президента Ж.Ширака, прем'єр-міністра А. Жюппе, мера Парижу Тібері, інших високопоставлених чиновників [26, с.81-83].

На загальнодержавному рівні органічне переплетення адміністрації, бізнесу та політики, що створює підґрунтя для корупційних схем, багато в чому пов'язано із специфікою формування французької еліти. Її представники, як правило, є випускниками одних і тих же привілейованих "великих шкіл"; спільність соціального походження молодих інтелектуалів підкріплюється їх подальшою корпоративною солідарністю, яка приймає форми оплати закордонних подорожей під видом дослідницьких місій, замовлення аналітичних записок з невинуватою високим гонораром, надання пільгових кредитів та умов при операціях з нерухомістю, передача через родичів або підставних осіб пакетів акцій, розкриття інсайдерської інформації про плани держави, що відкриває можливість вигідних біржових операцій та інше [26, с.83-84].

Традиційно боротьбою з марнотратством

та казнокрадством у Франції займаються Держрада, Рахункова палата і Генеральна інспекція фінансів; проте, ряд гучних корупційних скандалів 1990-х рр. сприяли створенню спеціального міжвідомчого органу по боротьбі з корупцією. Такий орган було створено, проте, його повноваження, за свідченнями фахівців, обмежилися збором інформації; малоефективною виявилася також робота Відділу по боротьбі з відмиванням грошей у складі Міністерства економіки і фінансів. Тим часом законодавча база для боротьби з корупцією у Франції постійно розширюється; її основними завданнями є:

– профілактика та припинення посадових злочинів держчиновників, здійснених з корисливою метою;

– чітка регламентація порядку фінансування політичних партій та їх виборчих компаній.

Конституційно члени уряду, наприклад, не мають права суміщати свою посаду з парламентським мандатом та будь-якою професійною діяльністю як в державному, так і в приватному секторах; після відставки міністр також не може протягом шести місяців обіймати там керівні посади (окрім тих, де він вже працював до призначення в уряд). У Кримінальному кодексі Франції існує стаття, яка забороняє чиновникам протягом п'яти років після відставки переходити на службу до приватної компанії, яку вони контролювали під час перебування на держслужбі; до морально-етичного кодексу ("деонтології") державної служби введено поняття "непрямого сприяння" [26, с.86]. Проте, вказані санкції істотно не позначилися на функціонуванні тіньових схем; до того ж від держслужбовців, на відміну від виборних політиків, тут не вимагається звіт про особисті доходи та майно до влаштування на службу і після виходу з неї (окрім загальної для всіх громадян податкової декларації).

Фахівці вважають, що законодавчі заходи з обмеження корупційних тенденцій у сфері політичної діяльності принесли у Франції відчутніший результат. Так, антикорупційні закони 1988-1990-х рр. зобов'язали кандидатів представляти за два місяці до виборів в місцеву префектуру, де знаходиться їх округ, рахунки доходів та витрат своєї майбутньої компанії для висновку бухгалтерського аудиту. Пожертвування фізичних осіб були жорстко обмежені, причому будь-який дар, що перевищує 150 євро, має вноситися не готівкою, а банківським чеком; субсидіювання з боку юридичних

осіб, окрім самих партій, заборонено взагалі. Дотримання всіх цих правил контролюється національною комісією [26, с.87-88].

В Україні сьогодні, після ухвалення нового антикорупційного законодавства, розпочата робота з його ефективного виконання, в цьому сенсі досвід Франції не буде для нас гарною підмогою для викоринювання корупційних схем. Дійсно, значний комплекс ухвалених законів, хоча і сприяв тут певному оздоровленню суспільного, перш за все політичного, життя, але істотного підривання механізмів корупції не забезпечив. Реальними обмежувачами корупції тут слугують сьогодні не стільки інституційні бар'єри або законодавчі санкції, скільки об'єктивні тенденції; серед яких:

- збільшення ролі мережевого управління у порівнянні з ієрархічною вертикаллю влади,
- згортання присутності держави в реальній економіці,
- дерегламентація сфери послуг,
- істотна зміна вимог до топ-менеджменту з боку глобалізованої системи виробництва та обміну.

В результаті передбачається, що особиста унія трьох французьких еліт – ділової, політичної та адміністративної – поступово заміниться зосередженням кожної з гілок на своєму прямому покликанні. Важливим чинником успішності антикорупційних заходів на національному рівні сьогодні є також активна участь Франції у міжнародних структурах відповідного профілю. Саме цей досвід разом з необхідністю прояснення ментального історичного коріння та сучасного підґрунтя корупційних механізмів можуть бути корисними для України.

Дієвішим є механізм антикорупційного протистояння, що розроблений і впроваджений у Канаді; він ґрунтується на принципах транспарентності (прозорості) та підзвітності владних структур і базується на впровадженні до практики спеціального інституту, що забезпечує гарантований доступ до офіційної інформації. Гарантований доступ до офіційної інформації фахівці ідентифікують як публічно-правову інституційну триєдність:

- а) конституційного принципу цивільної спільності, що розвиває на сучасному етапі принцип гласності публічного права та правової держави,
- б) суб'єктивного права кожного,
- в) державного обов'язку публічних інститутів та їх посадових осіб.

Початком формування канадської системи доступу до офіційної інформації вважається 1982 р., коли в єдиному пакеті тут було прийнято два системоутворюючих закони – Закон про доступ до інформації (Access to Information Act) та Закон про недоторканість приватного життя (Privacy Act) [27, с.111]. Закон про доступ до інформації встановлює право на доступ до змісту урядових документів за запитом і порядок, відповідно до якого канадські громадяни (у країні або за кордоном), постійні жителі та зареєстровані в Канаді юридичні особи можуть отримувати доступ до офіційної інформації. Поняття "документи" охоплює листи, нотатки, доповіді, фотографії, кіно- і фотоплівки, мікроформи, плани, малюнки, схеми, карти, аудіо- і відеозаписи, машинопрочитувані або електронні файли. У законі також сформульовано обґрунтовані виключення з права на доступ до інформації. З 2007 р. дія Закону про доступ до інформації почала розповсюджуватися на державні корпорації, їх дочірні підприємства, а також фундації, що створені відповідно до федерального законодавства; крім того, до сфери дії Закону було включено чиновників апарату парламенту.

Запит на отримання інформації подається замовником письмово і має містити посилання на Закон; в ньому має бути представлено достатній обсяг відомостей, які дозволяють відповідальному співробітнику знайти необхідну інформацію, запит не треба мотивувати (просто "хочу знати" і все), а відповідь на нього надається протягом 30 днів. Важливе доповнення до Закону про доступ до інформації було внесено Законом про федеральну підзвітність (Federal Accountability Act) у 2006 р., який зобов'язав державні органи Канади сприяти особам, що запрошують інформацію, а саме:

- докладати всі можливі зусилля для того, щоб допомогти заявникові із запитом про надання інформації;
- ретельно і вичерпно відповідати на запит;
- надавати своєчасний доступ до даних в необхідному форматі;
- не звертати увагу на особу заявника [27, с.112].

У Канаді парламент контролює виконання державними органами Закону про доступ до інформації; спеціально для реалізації цих функцій тут створена посада комісара з питань доступу до інформації. Останній має широкі повноваження з розслідування правомірності

вирішень урядових органів щодо доступу до інформації (але без права відмінити такі рішення) і зобов'язаний щороку надавати Парламенту звіт про таку діяльність. Центральний орган виконавчої влади (Бюро таємної ради) також надає Парламенту свій звіт з питань застосування законів про доступ до інформації та недоторканості приватного життя. У 2004 р. було створено новий парламентський Комітет з доступу до інформації, захисту відомостей особистого характеру та етики. Якщо заявник не згоден з рішенням комісара, який визнав скаргу на відмову надати інформацію необгрунтованою, він має право звернутися до Федерального суду Канади. Комісар і сам може звернутися до суду протягом 45 днів з метою перегляду відмови держорганів у наданні інформації, але за дотримання двох умов:

– якщо комісар проводив розслідування у даній справі;

– якщо заявник дав згоду на судові дії комісара [27, с.113-114].

Чиновники в Канаді також, як і скрізь, прагнуть на практиці мінімізувати дію Закону про доступ до інформації; для цього вони намагаються жорстко контролювати бюджет Офісу комісара з метою знизити ефективність його роботи, інколи "делікатно" затримують відповідь або перешкоджають швидкій відповіді на незручний інформаційний запит з боку ЗМІ або Парламенту; крім того, прагнуть не всю інформацію записувати "на папір", практикуючи усні форми спілкування, рекомендацій, пропозицій. Проте, вказані дії внаслідок транспарентності державних структур є швидше виключенням, ніж правилом.

Великий скандал, пов'язаний з оплатою з казни рекламної пропаганди федеральної символіки у Квебеці у 1995 р. стимулював розробку законодавства про підзвітність канадського уряду. У квітні 2006р. було прийнято План дій з підзвітності, а у грудні – Закон про федеральну підзвітність. Нормативно-законодавча діяльність була спрямована на те, щоб "зробити уряд відповідальнішим, відкритим та етичним" і відкрила простір для реформування в напрямках:

– перегляду порядку фінансування політичних партій та посилення правил лобіювання ("політична реформа");

– забезпечення прозорості і відвертості призначення кадрів до державних органів та рішень про використання бюджетних коштів ("парламентська реформа");

– реформування системи держзакупів-

ель;

– розширення сфери дії Закону про доступ до інформації;

– обов'язкової публікації ("випереджувачого розкриття") певних відомостей (наприклад, представницьких, транспортних витрат держслужбовців, результатів опитувань громадської думки та ін.);

– захисту "стукачів" – осіб, що повідомляють про кримінально-карні діяння держслужбовців [27, с.115].

Підтвердженням серйозності намірів зробити державний апарат відкритим стало впровадження комплексу заходів із захисту тих осіб, які повідомляють про здійснення держслужбовцями протизаконних дій. Закон про федеральну підзвітність наказує надавати громадськості інформацію про факти порушень; відносно ж самих інформаторів встановлені грошові премії. З 2007 р. набрав чинності закон про захист держслужбовців, які розкривають інформацію про правопорушення на робочих місцях, а також створено нові інститути – Управління з питань сумлінності і порядності в державному секторі, підпорядковане відповідному уповноваженому Парламенту, та Трибунал з захисту держслужбовців, які розкривають інформацію про правопорушення на робочих місцях [27, с.117].

З 2001 р. в Канаді реалізується державна програма "Державне управління в режимі on-line (GOL)"; її головний принцип полягає в орієнтації на клієнта при наданні послуг, незалежно від відомчих меж. Сьогодні надання державних послуг забезпечується через спеціальний урядовий сайт; у режимі on-line надається близько 130 послуг, популярних серед громадян і бізнесу (виписка напрямів до лікарні, отримання водійських прав, рекомендацій зі страхування, свідоцтва про народження, доступ до карт районування земельних ділянок); більш ніж 30 on-line-послуг передбачено для бізнесу.

Таким чином, в Канаді сьогодні створено цілісну інституційну систему забезпечення широкого доступу до офіційної інформації з налагодженою інфраструктурою. Прозора і підзвітна держава коштує не дешево, але "дорогого коштує": за даними Міжнародної неурядової організації (Transparency International), Канада входить до п'ятірки кращих країн світу за рівнем чесності державної служби, в рейтингу із 178 країн за рівнем сприйняття корупції в державному секторі вона займає 6 місце (для порівняння: Росія – 154 місце, Украї-

на – 134 місце) і 14 місце зі 111 країн за індексом якості життя [28]. Виходить, що рівень та якість життя тісно корелюють з показниками прозорості і підзвітності державних структур та все разом узяте є похідним від дієвості механізмів суспільного протистояння силам корупції. В той же час і досвід Канади, не дивлячись на досягнуті тут значні успіхи, свідчить на користь того, що рівень транспарентності держави може досягатися методами оплачуваного доносу. У зв'язку з цим актуальною проблемою національної безпеки є формування наукових уявлень про можливість укладення нового колективного договору як основоположення якісно нового стану громадянського суспільства.

Що ж до України, то дослідження зазначеної проблеми відноситься тут швидше до довгострокових перспектив, тоді як актуальним порядком денним цілком може стати реалізація ідеї транспарентності і підзвітності держави за прикладом Канади та інших, насамперед, європейських країн. Кроки в цьому напрямку було зроблено в нашій країні в межах впровадження однієї з провідних інформаційних технологій – електронного урядування. Вибір моделі електронного урядування був формалізований у сукупності нормативно-правових актів – таких, як Закон України "Про основи формування інформаційного суспільства на 2007-2015 роки", План заходів щодо його реалізації, Програми діяльності Уряду та ін. Разом з тим фінансово-економічна криза та інші чинники стали серйозними перешкодами на шляху реалізації ідеї відкритості держави для суспільства. Враховуючи величезну важливість цієї ідеї та нагальність її реалізації в Україні, зволікання в діях з впровадження моделі електронного урядування можна кваліфікувати як неготовність бюрократичних структур серйозно боротися з проявами корупції і формувати комплексну систему соціально-економічної безпеки в країні. На необхідність поступового втілення програми електронного урядування спеціально зазначено Президентом України у Посланні до Верховної Ради України "Модернізація України – наш стратегічний вибір".

Література

1. Латов Ю.В., Асалиев А.М. Национальная экономическая безопасность // Национальная экономика / Под общ. ред. Р.М.Нуреева. – М. : ИНФРА – М., 2010.
2. Бандурка О.М., Духов В.С., Петрова К.Я., Червяков І.М. Основи економічної безпеки. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003.
3. Барановський О.І. Фінансова безпека. – К.: Фенікс, 1999.
4. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. – К., 1997.
5. Бойчук О. Продовольча безпека. – Житомир: «Полісся», 2004.
6. Глазьев С. Основа обеспечения экономической безопасности страны – альтернативный реформационный курс // Российский экономический журнал. – 1997. – № 1.
7. Гончаренко О.М., Лисицин Е.М. Методологічні засади розробки нової редакції концепції національної безпеки України // Збірник праць НІСД. – Серія «Національна безпека». – 2001. – Вип. 4.
8. Губський Б.В. Економічна безпека: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. – К.: ДП «Укрархбудінформ», 2001.
9. Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3.
10. Иванченко В. Общность критериев экономической и государственной безопасности // Экономист. – 1996. – № 5.
11. Камлик М.І. Економічна безпеки підприємницької діяльності. – К.: Атака, 2005.
12. Качинський А.Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні методи. – К., 2004.
13. Татаркин А.И., Куклин А.А. и др. Экономическая безопасность регионов. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1998.
14. Медведев В. Проблемы экономической безопасности России // Вопросы экономики. – 1997. – № 3.
15. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. – К., 1999.
16. Пасхавер Б. Сучасний стан продовольчої безпеки // Економіка України. – 2006. – № 4.
17. Інвестиційно-інноваційна стратегія розвитку національної економіки: Збірник наукових праць / ОІЕ НАН України. – К., 2004.
18. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение, и развитие. – М.: ЗАО «Финстатинформ», 2002.
19. Серебрянников В., Хлопьев А. Социальная безопасность России / Под общ. ред. В.Н.Иванова, Р.Г.Яновского. – М., 2006.

20. Система економічної безпеки держави / За ред. Сухорукова А.І. – К.: ВД «Стилос», 2009.
21. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України. – К.: НІПМБ, 2005.
22. Тамбовцев В. Объект экономической безопасности России // Вопросы экономики. – 1994. – №12.
23. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу (з Експертною доповіддю НІСД “Україна ХХІ століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації”). Укладач А. В. Єрмолаєв, К., НІСД, 2010.
24. Экономическая безопасность государства и интерграционные формы ее обеспечения / Под ред. Г.К.Вороновского и И.В.Недина. – К.: Знания Украины, 2007.
25. http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results
26. Рубинский Ю. Франция: коррупция и борьба с ней // Современная Европа. – 2010. – № 2.
27. Афанасьева О. Прозрачность и подотчетность власти. Канадский урок // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 10.
28. http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results)

Статья поступила в редакцию 07.06.2011

В.В. ВИТЛИНСКИЙ, д.э.н., профессор,

зав.кафедрой экономико-математического моделирования,

Е.В. ПИСКУНОВА, к.т.н., доцент,

О.В. ТКАЧ, к.э.н.,

Высшее государственное учебное заведение «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Малый бизнес – неотъемлемая составляющая любой рыночной хозяйственной системы, основа ее инновационного развития, поскольку это самая динамичная, гибкая форма деловой жизни. Малый бизнес стимулирует развитие конкурентной среды, ослабляет монопольные тенденции, именно сектор малого предпринимательства определяет формирование в обществе среднего класса. В тоже время развитие малого бизнеса в Украине не отвечает экономическим и социальным потребностям страны. Например, согласно данным Госкомстата Украины относительный уровень производства в этом секторе экономики составляет примерно 20 %, причем он ежегодно снижается. Нельзя сказать, что в Украине развитию малого предпринимательства не уделяется внимание со стороны государственных структур. К основным формам поддержки малого бизнеса на государственном уровне можно, прежде всего, отнести льготное налогообложение. На региональном уровне осуществляются: регуляторная реформа, направленная на упрощение процедур регистрации, лицензирования и создания бизнеса; финансово-кредитная под-

держка малых предприятий через создание соответствующих фондов, размещение среди субъектов малого предпринимательства региональных заказов, привлечение в малый бизнес инвестиционных средств. Создается инфраструктура поддержки малого предпринимательства, включающая бизнес-центры, бизнес-инкубаторы, технопарки, лизинговые центры, предоставляются информационные, консалтинговые и образовательные услуги и т.д.

Почему же меры государственных и местных властей не дают желаемого результата? Что является причиной негативных тенденций в развитии малого бизнеса в стране? Может ли причиной неудач в развитии малого предпринимательства быть ментальность населения, отличная от западной? Ведь предпринимательство требует от бизнесмена именно западного склада характера: предприниматели – это инициативные личности, способные самостоятельно принимать решения и нести за них ответственность, которые не боятся рисковать.

© В.В. Витлинский, Е.В. Пискунова, О.В. Ткач, 2011

.....
<http://www.donntu.edu.ua> / «Библиотека»/ «Информационные ресурсы»

<http://www.instud.org>, http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_ekon/